

Summary

Zayets V. Decriminalization of economic crimes: business opportunities, and threats to society.

The article deals with topical issues related to amendments of current legislation in the field of economic crimes. Emphasized the importance of a number of measures aimed at reforming the criminal responsibility for economic crimes, which in turn should be the key to protect and guarantee the rights and freedoms of man and citizen. The essence of the decriminalization of economic crimes in Ukraine and highlighted a number of opportunities not only for business but also for the state, through this reform. This article also identified a number of risks for the society in connection with the decriminalization of economic crimes in Ukraine. The author suggested forming a state ideology and to implement and consolidate principles of spiritual freedom of the Constitution that people could actually use.

Key words: decriminalization of economic crimes, criminal liability, crime, punishment.

Отримано 28.02.2013

УДК 343.22

М. С. ІВАНОВ

*Михайло Сергійович Іванов, студент III курсу
Політико-правового коледжу «АЛСКО»*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Внаслідок стрімкого розвитку суспільства підлітки все раніше й раніше починають усвідомлювати небезпечність скоєння злочинів, але, водночас, зміни соціальних, політичних та економічних засад в Україні призвели до зниження загального рівня моральності і людяності, до поширення ілюзії вседозволеності та відсутності правової відповідальності за неправомірні дії. Треба зазначити, що саме підлітки, як одна із найчутливіших ланок суспільства, дуже гостро відчувають і реагують на ці зміни. Подекуди реакція підлітків виражається у тому, що вони починають вчиняти протиправні дії, палити, вживати алкоголь та наркотики. За статистичними даними, в Україні 40 % підлітків у віці від 14 до 18 років починають систематично вживати алкоголь¹, при цьому чверть українських підлітків 15–17 років мають досвід вживання наркотичних речовин².

Все це свідчить, що наразі наркоманія і пов'язана з нею злочинність мають достатньо розповсюджений характер. М. П. Легецький зауважує, що правопорушення передують вчиненню злочинів, тому за цих умов адміністративно-правова боротьба з правопорушеннями неповнолітніх, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, для органів внутрішніх справ та інших суб'єктів повинна стати пріоритетною³.

Проблемні питання протидії злочинності неповнолітніх, в тому числі у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, висвітлювались у працях таких відомих науковців радянського та сучасного періодів, як В. І. Антіпов, Н. М. Абдіров, О. М. Бандурка, А. С. Бланков, Д. Н. Бахрах, М. М. Биргец, А. В. Бережний, А. Я. Вількс, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, І. А. Галаган, Д. А. Газізов, В. О. Глушков, Є. В. Додін, М. М. Дорогих, О. М. Джужа, М. І. Єропкін, Н. І. Золотарьова, А. В. Іщенко, М. Й. Коржанський, В. К. Колпаков, Я. Ю. Кондратьєв, В. П. Казміренко, А. П. Ключніченко, Л. В. Коваль, В. І. Косенюк, В. Т. Лихолоб, А. Є. Луньов, О. М. Літвак, І. П. Лановенко, Є. Д. Лук'янчиков, А. А. Музика, Н. А. Мірошніченко, Н. Р. Нижник, М. Ф. Орлов, О. І. Остапенко, В. М. Плішкін, Г. І. Петров, Д. П. Письменний, О. І. Рошин, В. Д. Сущенко, В. П. Столбовий, А. А. Спичек, С. А. Сисоєв, М. С. Хруппа, В. І. Шакун, В. К. Шкарупа, Д. О. Штанько та інші. Однак наркоситуація в Україні зобов'язує суспільство, державу й органи державної влади знаходити нові шляхи та механізми реформування правоохоронної системи і приведення її у відповідність до світових стандартів, інтеграції України у європейський інформаційний простір для боротьби із зазначеним явищем. Саме тому вважаємо проблему кримінальної відповідальності неповнолітніх у сфері незаконного обігу наркотичних засобів актуальною та такою, що потребує подальшого дослідження. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговують питання, пов'язані із визначенням віку, з якого має наставати саме кримінальна відповідальність за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів.

Сьогодні велика кількість як молодих людей, так і осіб, які відповідають за їх духовний і фізичний розвиток, недооцінюють наркоманію, забуваючи, що – це важке захворювання, спричинене вживанням наркотиків з метою зміни психічного стану. Воно характеризується непереможним бажанням повторного вживання наркотиків, поступовим підвищенням дози.

При цьому «біла смерть» щороку забирає життя мільйонів людей, переважно молодого віку. Наркоманія є тим небезпечним середовищем, де швидко поширюється вірус СНІДу (70 % наркоманів є носіями цього вірусу). Які ж соціальні причини розвитку наркоманії? Є кілька груп факторів, які можуть спричинити вжи-

вання наркотичних речовин. По-перше, це втрата духовних підвалин та спад економічного розвитку в державі. По-друге, певні соціальні умови життя (труднощі, невдачі, конфлікти вдома і в школі), недоліки виховання в сім'ї, школі, особливо, якщо вони нашаровуються, призводять до психологічного напруження. Треба підкреслити, що до наркоманії, як правило, схильні емоційно нестійкі, психічно незрілі, з обмеженим колом інтересів особи. На поведінку підлітків також значно впливає мода, наприклад, на вживання наркотиків. Підштовхує до вживання наркотиків і поведінка всупереч прийнятим правилам, демонстрація своєї «індивідуальності». Причиною поширення наркоманії є також несприйняття моральних цінностей суспільства і викривлене обстоювання своїх прав на самоствердження.

Біологічний же механізм розвитку наркоманії бере свій початок у головному мозку, що містить нейро-секреторні клітини, які синтезують і виділяють біологічно активні речовини, що регулюють діяльність інших нервових клітин. Деякі з цих речовин за своєю дією подібні до морфіну, тому їх назвали ендорфінами, або внутрішніми морфінами. Ендорфіни діють на чутливі до них нервові клітини, які регулюють емоції людини. Психофізіологічна залежність від наркотиків виникає поступово. При частому і навіть не дуже тривалому вживанні наркотиків розвивається спочатку психічна, а потім фізіологічна залежність від них. Вона неоднакова до різних наркотиків й у різних людей.

Ніколи не можна забувати про біологічні та соціальні наслідки наркоманії. Вживання наркотиків супроводжується значними патологічними змінами всіх органів і систем. Так, у досліджах на собаках вдалося з'ясувати, що при вживанні гашишу руйнується внутрішня оболонка судин мозку і виникають мішкоподібні випини стінок судин – аневризми. Порушення функції судин призводить до зменшення постачання нервових клітин киснем і поживними речовинами. Змінюється будова клітинних ядер. Частина клітин гине. Патологічні зміни в нервовій системі зумовлюють порушення психіки людини: послаблюються пам'ять, інтелект, з'являються ознаки слабоумства, страхи, нічні жахи. Наркомани стають озлобленими, підозрілими, схильними до антисоціальних вчинків. Внаслідок послаблення пам'яті, інтелекту та інтересів вони втрачають здатність до трудової діяльності. А необхідність діставати чергову дозу наркотиків спонукає їх до крадіжок і тяжких злочинів. Через постійний прийом наркотиків у дітей зникає авторитети у вигляді держави, сім'ї, правоохоронних органів. Це зв'язано зі змінами у психологічному та фізичному стані підлітків, утворенням психологічної «кризи». Підліткова криза об'єднує в собі різні види поведінки і переживань, які пов'язані з труднощами особистісного зростання. Найчастіше вони характеризують кризу ідентичності. Останню можна розглядати як реакцію на втрату статусу дитини, на глибоку невідповідність біологічних можливостей соціальним, на невпевненість у своїй компетентності у багатьох питаннях життя. Найважливішим фактором, що впливає на виникнення кризи ідентичності, стає особистісна рефлексія на свій внутрішній світ і глибока незадоволеність собою. Багато підлітків відчувають сумніви у наявності в себе власної індивідуальності, інколи вони можуть сприймати себе «як копію» іншої людини. Ці побоювання часто призводять до неприйняття соціальних зразків, у тому числі батьківських і вчительських.

Реакції протесту проти авторитетів можуть мати генералізований характер і бути спрямовані проти сім'ї, школи, інститутів соціалізації. Зміст їх – протистояння авторитетам (батькові, вчителю, тренеру), існуючим порядкам, структурі соціальних норм. Інколи спостерігається відмова від опору і уникнення його, що сприяє входженню до псевдорелігійних спільностей або неформальних угруповань, і саме це призводить до вживання наркотичних речовин та протиправної поведінки⁴. Адже найчастіше підлітки під час вчинення правопорушень знаходяться у стані наркотичного або алкогольного сп'яніння, яке й підштовхує до їх вчинення. Формування негативних рис особи неповнолітнього правопорушника відбувається на базі природних задатків відповідно до фізіологічного і психічного розвитку індивіда під впливом таких соціальних факторів, як несприятливі соціально-економічні умови, культурне оточення, сім'я, дошкільні заклади, школи, колектив за місцем роботи або навчання⁵.

Потрібно зазначити, що кількість молодих людей, які вживають психоактивні речовини, продовжує невпинно зростати. При цьому сьогодні навряд чи можна знайти підлітка, який би не знав про смертельну небезпеку наркотиків. Очевидно, що це знання в більшості випадків нікого не зупиняє. Про це свідчить офіційна статистика Міністерства внутрішніх справ України за I півріччя 2012 р.: питома вага неповнолітніх серед осіб, які притягались до відповідальності за вчинення протиправних дій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, становить 5,6 %, або 4,3 тис. осіб. Серед злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що були скоєні цими неповнолітніми, 10,4 % злочинів було скоєно у стані сп'яніння, 28,2 % – особами, які раніше вже вчиняли подібні правопорушення, та 45,3 % – групою неповнолітніх осіб⁶.

Наприклад, І. В. Баклан пропонує за віком настання кримінальної відповідальності неповнолітніх виділяти наступні групи злочинів: а) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, за які кримінальна відповідальність настає з 16 років (ст. ст. 305–307, 309–312, 314–318, 323, 324 КК України); б) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, за які кримінальна відповідальність настає з чотирнадцяти років (ст. 308 КК України); в) за інші злочини, визначені у Розділі XIII Особливої частини КК України, неповнолітній у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років не може бути суб'єктом злочину. Це ст.ст. 313, 319, 320, 321 КК України⁷.

Показовим є той факт, що зазначені вище злочини подекуди здійснюються підлітками, які на момент вчинення злочину не досягли віку кримінальної відповідальності, а тому вони не є суб'єктами злочину і не відповідають за умисно скоєний злочин. Адже, як зазначає М. І. Бажанов: «Згідно з ч. 1 ст. 18 суб'єктом злочину може бути тільки фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України

може наставати кримінальна відповідальність. Тому дуже важливо при розслідуванні й розгляді кримінальної справи встановити точний вік особи (число, місяць, рік народження). Скоєння суспільно небезпечного діяння особою, яка не досягла на час вчинення злочину визначеного законом віку, свідчить про відсутність суб'єкта злочину, а, отже, про відсутність складу злочину, внаслідок чого виключається і кримінальна відповідальність»⁸. У частині 1 ст. 22 КК України прямо зазначено, що «кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістьнадцять років». Цей вік називають загальним віком кримінальної відповідальності. У частині 2 цієї ж статті встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності – чотирнадцять років – за окремі, прямо перелічені законом злочини. Серед цих злочинів зазначені, наприклад, такі: умисні вбивства (ст.ст. 115–117 КК України), умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121; ч. 3 ст.ст. 345, 346, 350, 377, 398); диверсія (ст. 113); бандитизм (ст. 257); зґвалтування (ст. 152); крадіжка, грабіж і розбій (ст.ст. 185, 186, 187) і деякі інші. Передбачений ч. 2 ст. 22 КК перелік злочинів, є вичерпним. В основу зниження віку кримінальної відповідальності покладено такі критерії: 1) рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить про можливість вже в чотирнадцять років усвідомити суспільну небезпечність і протиправність злочинів, перерахованих у ч.2 ст. 22 КК України; 2) значну поширеність більшості з цих злочинів серед підлітків; 3) значну суспільну небезпечність (тяжкість) більшості з цих злочинів⁹.

Вважаємо, що саме ці критерії є визначними для встановлення певного віку, з якого має наставати кримінальна відповідальність за скоєне злочинне діяння. Злочини, передбачені розділом XIII КК України, є дуже небезпечними та розповсюдженими серед підлітків. При цьому суспільна небезпечність і протиправність злочинів усвідомлюються вже на достатньо високому рівні і з чотирнадцяти років, тож особи, які скоюють такі злочини у віці від чотирнадцяти років, є злочинцями, що уникають кримінальної відповідальності і покарання за свої діяння.

За такої ситуації не реалізується загальний принцип каральної діяльності щодо всіх категорій злочинців – примушення до правомірної поведінки через будь-яке покарання. Безсумнівно, що таке примушення має залежати від особистих властивостей злочинця та мати різну мету. Наприклад, це може бути випадковий злочинець, який за слабкістю свого характеру або гнітючою нужденністю чи у стресовому стані вчинив злочин, що є одиничним епізодом його життя. Тут головною метою є не кара злочинця, а виправлення його через покарання. Якщо ж злочин вчинено людиною, схильною до злочинної діяльності (злочини вона вчиняла не раз), то тут мета кари має діяти разом з метою виправлення. Якщо ж злочин вчинила людина з певними властивостями злочинця, зокрема, злочини вчиняла за злочинною «професією», тут мета кари злочинця має бути виявлена у граничних строках позбавлення волі.

У цілому необхідно також зазначити, що тривалий час у теорії кримінального права існувала полеміка щодо питання про кару як мету покарання. Ідеологічні штампи, притаманні радянській науці, висували на першу позицію мету перевиховання злочинців та попередження злочинності, пересуваючи кару на друге місце або взагалі відмовляючи їй в існуванні. Разом із тим реальна практика саме кару вважала основною метою покарання, чудово розуміючи виховні та превентивні її можливості¹⁰.

Безсумнівним є те, що мета покарання – це також запобігання вчиненню злочинів. Держава запобігає вчиненню злочинів, з одного боку, погрозою покарання, а з другого, шляхом виконання покарання. У зв'язку з цим у теорії кримінального права запобігання вчиненню злочинів (превенцію) прийнято поділяти на два види – загальне і спеціальне. Загальне запобігання злочинам полягає в тому, що воно впливає на все суспільство, загрожуючи його членам покаранням у разі скоєння будь-ким з них злочину. Цей вплив ґрунтується не лише і не стільки на одній суворості кари за вчинений злочин, а головним чином на принципі невідворотності й неминучості покарання, тобто осуду судом від імені держави самого злочину й кожного, хто його вчинив. Спеціальне запобігання злочинам – це запобігання можливості вчинення засудженим нових злочинів. Досягається воно шляхом створення для засуджених таких умов, які виключають або значно обмежують можливість злочинної діяльності, що й утримує засуджених від вчинення нових злочинів. Разом з тим на засуджених діє погроза більш суворого покарання за вчинення нового злочину особою, яка раніше була засуджена за вчинений злочин.

Зазначимо, що успіх запобігання вчиненню злочинів залежить переважно від поваги громадян до закону, від їхньої правослухняності та від умов їхнього соціального життя¹¹. Коли держава не карає громадян, які вийшли за рамки закону і дозволили собі вчиняти протиправні дії лише тому, що ці злочинці не досягли певного віку, вона не виконує своє пряме зобов'язання перед громадянами протидіяти злочинності.

У ст. 33 Конвенції ООН про права дитини передбачена необхідність вжиття законодавчих, адміністративних та соціальних заходів для забезпечення захисту дитини від незаконного вживання наркотичних засобів і психотропних речовин, використання їх у незаконному виробництві, торгівлі цими засобами і речовинами. Однак на сучасному етапі діяльність держави щодо попередження злочинів неповнолітніх у сфері обігу наркотичних засобів не відповідає реаліям, оскільки не забезпечує у повному обсязі захист прав дитини згідно з міжнародними положеннями та нормами вітчизняного законодавства. Враховуючи виклики сьогодення, ми вважаємо за потрібне знизити вік кримінальної відповідальності з шістьнадцяти до чотирнадцяти років у статтях, перерахованих у розділі XIII КК України. Цей захід допоможе знизити злочинність у сфері наркообігу, кількість злочинців і наркозалежних підлітків, що, в свою чергу, означатиме зменшення обсягу державних витрат на боротьбу із наркобізнесом та можливість використання заощаджених коштів в інших сферах суспільного життя.

- ¹ Твереза Україна. Алкоголь убивает более 40000 украинцев каждый год // http://tvereza.info/sobriety/today/utoday_ru.html
- ² Рідна країна (світоглядний портал). Четверть українських підлітків вживали наркотики // <http://ridna.ua/2012/06/chvert-ukrajinskyh-pidlitkiv-vzhyvaly-narkotyky>
- ³ Легецький М. П. Адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М. П. Легецький; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – С. 3.
- ⁴ Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник. – К.: Просвіта, 2001. – С. 45.
- ⁵ Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / С. Г. Поволоцька; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – С. 12.
- ⁶ Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України // <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>
- ⁷ Баклан І. В. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчиняються неповнолітніми: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І. В. Баклан; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2007. – С. 11.
- ⁸ Бажанов М. І. Кримінальне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 47.
- ⁹ Там само. – С. 53.
- ¹⁰ Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. – К.: Атіка, 2004. – С. 71.
- ¹¹ Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – С. 53.

Резюме

Іванов М. С. Проблемні питання визначення віку кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

У представленій роботі досліджується актуальна проблема підліткової злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Обґрунтовується необхідність зниження віку кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Ситуація з незаконним обігом наркотичних засобів в Україні зобов'язує суспільство, державу і органи державної влади знаходити нові шляхи та механізми реформування правоохоронної системи та приведення її у відповідність до світових стандартів боротьби із зазначеним явищем. Суспільна небезпечність і протиправність злочинів у сфері обігу наркотичних засобів усвідомлюються вже на достатньо високому рівні і з чотирнадцяти років, тож особи, які скоюють такі злочини у віці від чотирнадцяти років є злочинцями, що уникають кримінальної відповідальності та покарання за скоєнні діяння. Автор вважає, що потрібно знизити вік кримінальної відповідальності з шістнадцяти до чотирнадцяти років за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Цей захід допоможе знизити кількість таких злочинів та наркозалежних підлітків.

Ключові слова: неповнолітній, наркотичні засоби, суб'єкт злочину, кримінальна відповідальність, профілактика злочинності.

Резюме

Іванов М. С. Проблемные вопросы определения возраста уголовной ответственности за преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров.

В представленной работе исследуется актуальная проблема подростковой преступности в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров. Доказывается необходимость снижения возраста уголовной ответственности за преступления в сфере оборота наркотических средств. Ситуация с незаконным оборотом наркотических средств в Украине обязывает общество, государство и органы государственной власти находить новые пути и механизмы реформирования правоохранительной системы и приведения её в соответствие с мировыми стандартами борьбы с указанным явлением. Общественная опасность и противоправность преступлений в сфере оборота наркотических средств осознаются уже на достаточно высоком уровне и с четырнадцати лет, таким образом, лица, которые совершают подобные преступления в возрасте от четырнадцати лет, являются преступниками, которые уклоняются от уголовной ответственности и наказания за совершенные деяния. Автор считает, что необходимо снизить возраст уголовной ответственности с шестнадцати до четырнадцати лет за преступления в сфере оборота наркотических средств. Этот подход поможет снизить количество подобных преступлений и наркозависимых подростков.

Ключевые слова: несовершеннолетний, наркотические средства, субъект преступления, уголовная ответственность, профилактика преступности.

Summary

Ivanov M. Problem questions of decision of age of criminal responsibility for crimes in the field of turn of narcotic facilities, psychotropic substances, their analogues.

The issue of the day of the juvenile criminality is probed in the field of appeal of narcotic facilities or their analogues in the presented work. The necessity of decline of age of criminal responsibility is grounded for crimes in the field of appeal of narcotic facilities. A situation with the illegal turnover of narcotic facilities in Ukraine obligates society, state and public authorities to find new ways and mechanisms of reformation of the law-enforcement system and bringing it over in accordance with the world standards of struggle against the indicated phenomenon. A public danger and wrongfulness of crimes in the field of turnover of narcotic facilities are realized already at enough high level from fourteen years. Thus persons that accomplish similar crimes in the age from fourteen years are criminals who avoid criminal responsibility and punishment for the committed actions. An author considers that it is necessary to lower the age of criminal responsibility from sixteen to fourteen years for crimes in the field of turnover of narcotic facilities. This approach will help to reduce the number of of the similar crimes and addicted teens.

Key words: Minor, drugs, an offense, criminal liability, crime prevention.

Отримано 11.01.2013